

Лекція № 4 Історія країни

З точки зору країнознавства в туризмі домовимося розуміти під історією знання про минулу соціальної дійсності, тобто відомості про події та звершення минулого суспільного життя народів, країн, видатних особистостей.

Крім того, до туристської характеристики відносяться відомості про періоди становлення, розвитку і про зміну стійких безособових структур культурної, економічної і політичної діяльності. Наприклад, зміна форм правління і політичного устрою держав, етапи економічного розвитку держав, панівний спосіб виробництва і тип власності, основний тип поселень та ін.

Особливу увагу слід приділити історії художньої культури, точніше, характеристиці художніх стилів, а не хронології конкретних найвидатніших творінь або видатних особистостей. Характеристика розмитого в часі процесу становлення і розвитку художнього стилю (бароко, готика або класицизм) дає більш повне уявлення про минуле, реальне життя країни в безлічі конкретних взаємопов'язаних подій, що сталися в певний час і в певному місці.

Історична характеристика складається з допомогою хронології. Але історичні дати - не просто лінійний часовий ряд. Це своєрідна історична періодизація всього розглянутого часу. При цьому мається на увазі, що всередині, між датами, переважає однорідність явища. Переривчастість створюється саме за допомогою дат, при цьому обов'язкова вказівка на те, що саме змінюється.

Сукупність тим, наведена вище, не є планом. З огляду на той факт, що історичний розділ туристської характеристики - це відображення процесу культурного і етнічного розвитку та елементів державного будівництва країни, доцільно почати з факту появи етносу або створення першої держави в історичному минулому на даній території. Далі історичний текст розгортається на кількох рівнях, які постійно перемішуються.

Перший рівень являє собою суцільний текст, структурований подіями і явищами в хронологічному порядку, включаючи пояснення фактів, посилання, за допомогою яких можна доповнити «невисловлене».

Другий рівень - це текст, в якому при складанні історичної характеристики враховується, що історичний час по-різному у різних народів, країн. Кожна країна має свою нульову точку відліку (народження країни), свій ритм розвитку і тому час розквіту, припустимо, стилю бароко в різних країнах не буде збігатися. Це, до речі, означає, що не можна встановлювати час в різних країнах по якогось явища в культурі, економіці чи соціальній сфері.

Третій рівень - це текст, в якому для створення історичного «образу країни» образ часу повинен бути доповнений чином простору, в якому живуть і діють історичні персонажі, відбуваються певні події; при цьому враховується той факт, що всередині країни, в різних її частинах історичний час може не збігатися, що обумовлює їх культурне, економічне і політичне своєрідність в даний час.

Четвертий рівень - «прив'язка» відбуваються, відбувалися подій, явищ до певного місця, об'єкту територіально і візуально, в режимі «стрибка в часі», але з минулого в сьогодення. Це означає, що будь-який персонаж, будь-яка подія обов'язково вимагає «прив'язки» до певної «точці» земної поверхні. Така особливість туристського історичного дослідження: ізольованого факту, події або персонажа не існує, він розглядається завжди під особливим кутом зору: це місце, де можна побувати. Причому під словом «побувати» має на увазі не уявну подорож у часі і просторі, а цілком реальне переміщення за допомогою сучасних транспортних засобів, відвідування (візуальний огляд) об'єкта, існуючого в теперішньому часі.

Написання історичного розділу в туристській характеристиці - робота, в якійсь мірі аналогічна діяльності театрального художника-декоратора, сценографа. Його завдання - написати декорації історичних сцен, пояснити прив'язку історичних подій і персонажів до певних історичних об'єктів - «декораціям», які збереглися до наших днів. Причина проста: ці історичні об'єкти є пам'ятками історікокультурного спадщини - мало хто безцінні свідчення реальності подій, що відбувалися і сцен минулого. З їх допомогою відтворюється «образ» певної епохи, часу, події. Крім того, вони часто є справжніми «героями» подій, що відбувалися, так як саме в їх створення вкладені зусилля багатьох осіб (геніальних людей). «Дотик», прилучення до них і є, власне, пізнання історії.

Оскільки неможливо створити одні декорації до всіх п'єс, спектаклів, оскільки можна написати один універсальний план історичної характеристики для всіх країн. Нижче наведено нарис приблизного плану характеристики історичного розділу, складений на основі аналізу історичних характеристик кількох східноєвропейських країн.

Приблизний план характеристики історичного розділу

I. Від племені до держави.

II. Феодалну державу: внутрішньополітичний розвиток; розвиток економіки і соціальних відносин; особливості етнічної культури.

III. Криза феодалного держави: особливості державного устрою; внутрішні політичні та соціальні проблеми; своєрідність Реформації; культура країни.

IV. Країна на порозі епохи капіталізму. Основні напрямки змін: зміни у зовнішній і внутрішній політиці; економічні та соціальні реформи; біля витоків сучасної культури (культура епохи Просвітництва).

V. Епоха реформ. XIX ст. : політичні і соціальні умови в країні; промисловість і сільське господарство; національна, культурна життя.

VI. Кризи на рубежі століть XIX-XX ст. : суспільно-політична ситуація; економічний розвиток; культура, наука, освіта.

VII. XX ст. - період потрясінь і трансформації: основні зміни в соціально-політичному житті країни; особливості економічного розвитку; культурні процеси (в тому числі художня культура).

Але даний план непридатний для безлічі країн, державне будівництво в яких почалося задовго до нашої ери (наприклад, Індія, Китай, Греція). Або процес розвитку держави був перерваний, і власне держава не існувало

протягом кількох століть (наприклад, Італія, Польща, Німеччина). Інший приклад: перший досвід державного будівництва стародавні болгари (булгари) придбали задовго до того, як вони влаштувалися на території сучасної Болгарії.

Перелік розбіжностей можна продовжувати до нескінченності. Тому кожен раз при написанні історичного розділу необхідно скласти свій план характеристики країни з урахуванням її специфіки.

Термін «історія» означає послідовну зміну станів будь-якого об'єкта, здатного розвиватися в часі. Наприклад, геологічна історія Землі, історія людства, історія хвороби пацієнта.

Історична характеристика в туристському країнознавстві істотно відрізняється від традиційної історії, основна мета якої - виявлення закономірностей і особливостей минулого людства, для того щоб зрозуміти його справжнє і, можливо, передбачити майбутнє. Завдання історичного дослідження в туристському країнознавстві найбільш повно відповідають «меморіальній» історії. Цей напрямок в історії з'явився в першій половині ХХ ст., а найбільше значення і розвиток отримало в останній його чверті. Звісно ж, що розвиток цього напрямку в історичній науці та практиці в значній мірі пов'язано і визначається потребами швидко розвивається індустрії туризму. Дійсно, якщо порівняти цілі та завдання «меморіальної» історії і набір потреб основної маси туристів в історичних відомостях і уявленнях, то виявляється збіг за більшістю параметрів.

Історична інформація повинна задовольняти потреби людини в:

- доказі, що ми належимо до якоїсь стійкої історичної спільності, зв'язки якої з іншими історично значимі;
- пошуку «благородного походження»: знання історичних ролі, місця, способу тієї соціальної групи, класу, нації, релігійної конфесії, до якої належить людина; - пошуку спільної мови: кожна соціальна група має свої особливості культури, символи, типи мислення, поведінки; питання в тому, наскільки це відповідає національним і світовим стандартам культури;
- загальної культурно-історичної експертизі: можливо більш повне знання про громадську спадщину, в першу чергу в сфері художньої творчості;
- реконструкції загального історичного тла, образу минулої реальності для порівняння з сьогоденням;
- створення іншої реальності: пошук пригоди, іноді втеча від сьогодення в ідеалізований світ;
- «бабусиній скрині»: минуле, як величезний скриня, в якому завжди можна виявити що-небудь дуже цікаве і корисне. Цілі і завдання «меморіальної» історії-повернути і зберегти в пам'яті людей зникли образи, втрачені об'єкти, забуті факти; повернути їх в життєвій достовірності, змусити знову зазвучати голоси діяли осіб, оживити минулий пейзаж з його фарбами і екзотикою.

Звичайно, в історичній «меморіальній» характеристиці можуть виявитися деталі, дрібниці, неважливі, несуттєві на перший погляд, але саме вони надають колір, смак і запах історичного оповідання.

У країнознавстві як навчальної дисципліни історична характеристика країни повинна відповідати таким вимогам: по-перше, дана характеристика не є самоціллю, а лише частиною загальної характеристики, частиною «образу» країни, при цьому історична характеристика повинна включати відомості, які дають уявлення про особливості країни, уникати загальних місць і повтору (перерахування загальних історичних закономірностей); по-друге, історична характеристика повинна включати достатню кількість відомостей для попередньої загальної оцінки можливостей і перспектив розвитку туризму, хоча б на рівні напрямків, але історична характеристика повинна бути не набором фактів, а логічно структурованим розповіддю; по-третє, факти, що визначають зміст даної характеристики, повинні бути ретельно відібрані відповідно до головним завданням (дати туристську характеристику) і мати точну топологічну зв'язок з конкретним об'єктом на розглянутій території; по-четверте, з огляду на, що дана книга є навчальним посібником не для студентів-істориків, які не академічним виданням, доводиться відмовитися від цитування першоджерел, в тому числі від численних посилань на історичні літературні джерела, так як навіть побіжне їх розгляд перетворює цей невеликий за задумом розділ туристської характеристики країни в окрему книгу.

Але, як у будь-якому правилі, тут також є винятки. По-перше, поняття; для того щоб забезпечити спадкоємність сенсу слів, історик називає поняття минулого словами, наявними в сьогоденні. Але сенс слів, понять протягом часу змінюється, в таких випадках необхідний коментар. Наприклад, середньовічний «селянин» мав дуже мало спільного з сучасним виробником сільськогосподарської продукції в розвинених капіталістичних країнах, якого теж часто називають селянином.

По-друге, історичний час. Час європейської історії має своє загальне початок і напрямок - від різдвя Христового. Затвердження християнської ери спричинило за собою відмову від концепції циклічності часу, яка була панівною практично у всіх країнах (цивілізаціях, культурах) світу: циклічне час починалося першим роком правління того чи іншого імператора, князя, фараона, правління складалися в династії, епохи або ери, а коли вони закінчувалися, все починалося спочатку

Навіть після настання християнської ери ні у еллінів, ні у стародавніх римлян не існувало ідеї загальної історії, що з'єднує всі часи, все простору і народи Землі.

Приблизно в III в. н. е. з'явився календар, але і він був циклічним: події датувалися по царство. У середині цих періодів факти розставлялися відповідно до урахуванням значущих політичних подій, воєн і знаменних природних явищ. Так тривало аж до XI ст. Але і після, аж до середини XVI ст., Було відсутнє поняття часу, що рухається вперед: час усіх коли-небудь народжених, які жили і померлих людей було незмінним, одним і тим же. Тому на вітражах, картинах, фресках художники зображували себе або щедрого мецената в сучасному костюмі в оточенні святих або волхвів, вони все люди одного часу. На картинах немає дат (навіть найбільших битв) - це не має

значення, між вчора і сьогодні немає різниці. Епоха Відродження робить перші кроки на шляху до сучасного поняття часу. У другій половині XV ст. час починають ділити на три епохи: античність (до III в.), середні століття (до XI ст.) і Відродження. Але навіть найвидатніші представники Ренесансу сприймали час стаціонарно, сподіваючись відродити рівень культури древніх, але думка про те, що можна в цьому перевершити античність, просто не могла прийти їм в голову. Ці погляди поділяли і діячі Реформації, але у них інша точка відліку: вони сподівалися повернутися до витоків справжньої, первісної віри. Тільки в XVI в. зароджується ідея можливого прогресу, вона розвивається в XVII -XVIII ст. Велика французька революція затвердила сучасне уявлення про час: час іде вперед, розвиток можливий.

Майбутнє буде іншим, кращим, на думку німецького філософа І. Канта.

Це слід пам'ятати тому, що, складаючи історичну характеристику, неможливо, неприпустимо писати про зміни як про розвиток в епоху кругового або циклічного часу; цих ідей, таких потреб у людей тих часів не існувало. Люди бажали змін, змін у своєму житті, долі, але не пов'язували це зі зміною в часі. Крім того, вони його, час, ніяк не поділяється, чи не позначали його періоди. Так, наприклад, стародавні греки ніяк не виділяли періоди розквіту або застою, занепаду своєї культури, не було також поняття «художній стиль». Все це з'явилося тільки в епоху Просвітництва, вчені якої справили наукову датування найважливіших історичних подій і явищ.

Виходячи з вищесказаного, можна сформулювати сукупність тим, які необхідно розглянути в процесі складання історичної характеристики: історія держави, країни, території; історія народу (народів), її населяють; історія знаменних подій, явищ; історія в особах, т. е. історія видатних особистостей; історія художньої культури (історія художніх стилів).

Історія держави. При розгляді історії країни або держави слід звернути увагу на час (дату) утворення держави, на особливості території і форму правління в даний момент часу, а також основні зміни політичного статусу, складу території і форм правління за досліджуваний історичний відрізок часу. Всі необхідні відомості наводяться в хронологічному порядку. Всі факти мають довідковий характер і не вимагають додаткових пояснень, тобто немає необхідності називати причини або давати характеристику відбувалися змін. Виняток становлять ті факти, які отримали відображення в художній культурі країни (Історичних пам'ятках) або послужили поштовхом для розвитку подій і явищ світового рівня.

Історія народів. При розгляді питань формування та зміни населення країни слід звернути увагу на етнічний склад, етапи формування етносів, час і особливості розвитку мови (усної та письмової). У тих випадках, коли на території збереглися численні цікаві (для туризму) археологічні пам'ятники, можливо короткий опис процесу заселення, освоєння території. Головну увагу слід приділити історії формування етнічної культури народів. Етнічна самосвідомість в історичному минулому чітко взаємопов'язане не лише з мовою, про що вже говорилося, але і з релігією. Тому необхідно вказати форми вірувань, особливості культів і релігій, характерних для всіх основних періодів

розвитку країни і народів, що її населяють. Іншим важливим аспектом характеристики зниклих етнічних культур на території будь-якої країни є традиції і народна творчість. Навіть просте перерахування основних типів зниклих або збережених архаїчних традицій, свят, типів жител, кухні, костюма, обрядів і звичаїв дозволяють уявити людей певного часу, особливості їх життя. Певний інтерес в цьому відношенні мають відомості про основні риси цивілізацій світу. На основі збережених знарядь праці, предметів начиння, прикрас і предметів культу можна «намалювати картину» виробничих умінь і навичок, основних занять, видів трудової творчої діяльності. Так, наприклад, перерахування видів ремесел і їх центрів дають яскраве, образне уявлення про устрій життя людей, особливості їх взаємовідносин. Все це допомагає відтворити «образ» певної історичної епохи, наповнити її конкретним змістом.

Історія знаменних подій. Існує глибоко укорінена думка, що історія складається з фактів, кожен з яких жорстко детермінований певною датою. Дійсно, історичний текст структурований в хронологічному порядку. З кожної з історичних дат пов'язано певна важлива подія. Таким чином, історичне оповідання - це хронологічна послідовність знаменних подій, пов'язаних між собою єдністю часу, місця дії і дійових осіб, що відображає процес, потік розвитку і зміни взаємопов'язаних станів минулого в житті країни. Але які події необхідно включити в країнознавчу характеристику? За яким принципом їх відбирати? Це визначається постановкою мети і проблеми дослідження або вивчення. Питання або проблема, яку ставить перед собою викладач, який читає курс лекцій, або студент, що виконує курсову або дипломну роботу, або менеджер турбізнесу повинні відповідати всім вимогам професії, тобто це повинен бути історичний розділ країнознавчої характеристики, відповідає запитам і потребам практики турбізнесу.

Історичне оповідання відрізняється тим, що в ньому відразу присутній оцінка події, що сталася, факту. Наприклад 1 вересня 1939 почалася Друга світова війна. Але хто на початку війни знав, що вона перетвориться в світову? Оскільки укладач характеристики знає всі перипетії сюжету, він відбирає події, темп і масштаб оповідання; деякі події, факти, відрізки часу він викладає швидко (тут нічого цікавого не відбувається), інші описує більш детально, дає великі плани.

Історія в особах. «Меморіальна історія» особливу увагу приділяє поверненню і збереженню в пам'яті людей імен не тільки видатних діячів в різних областях людської діяльності, а й рядових членів суспільства, чий імена зберегла історія завдяки випадку. Найчастіше вони в «меморіальній історії» діють не як живі люди, а як соціальні типажі, наприклад, «феодал», «селянин», «мандрівний монах». Завдяки їм люди можуть задовольнити свою потребу в образах - символах певного часу, епохи. Ці образи є носіями певної ідеї, дії, почуття, поняття. Але є імена найвидатніших людей, які зуміли зрозуміти і відобразити головні ідеї, характерні риси певної епохи. Вони, як центри тяжіння, певним чином організовували простір навколо себе. Розповідь про цих людей дозволяє реконструювати (частково) це простір, надати картинам

минулого риси життєвої достовірності. Власне, під «історією в особах» мається на увазі згадка (нагадування) імен або (і) соціальних статусів. Далі дається коротка характеристика їх особистості (в сучасному розумінні цього слова) із зазначенням переважно тих рис, які так важливі для нашого сприйняття. І нарешті, перераховуються дії цих людей, «їх вкладу» в історію. Особливе значення має, повторимо, характеристика історії художньої культури ^ точніше, історії мистецтва. Про причини такого інтересу вже неодноразово говорилось¹ вони криються в специфіці цікавості і допитливості туриста як «людини».

Туристу подобається дізнаватися (чути, бачити) про «прекрасне». Потреба створювати «прекрасне» властива людині на будь-якому етапі його розвитку. Як правило, це виражається в створенні конкретних творів, що відносяться до певного виду мистецтва, які називаються художніми творами - пам'ятниками культурно-історичної спадщини. Таких пам'ятників, створених в деякі періоди часу, залишилося дуже небагато, тому при характеристиці цих періодів досить назвати ці шедеври і місце їх знаходження. В інші історичні відрізки часу було створено і збереглося безліч чудових творів різних видів мистецтва. У цьому випадку неможливо перерахувати всі видатні твори або їх групи. Але більшість творів мистецтва, створені різними людьми в різних куточках країни і навіть в різних країнах, відносяться до одного художнього стилю, так як виражають певну ідею або сукупність ідей. Характеристика художньої культури цих відрізків часу є коротка характеристика художнього стилю або стилів, які постійно змінюють один одного. У короткій характеристиці художнього стилю дається його назву і тимчасові параметри, послідовно перераховуються основні види мистецтва, що відображають особливості цього стилю в даній країні, наводяться імена видатних діячів мистецтва, твори яких отримали світову популярність, і назви самих творів. У туристичному історичному страноведенні використовуються два основні типи історичного оповідання: розповідь і картина. Розповідь передбачає хронологічний вимір, огляд в часі, коли дві події або дві ситуації впорядковані в часі. Подія включається в розповідь як відповідь на питання: «Що сталося?», Далі в оповіданні слідує відповіді на передбачувані питання: «Чому це сталося?» і «До чого це привело?».

Розповідь починається з першого елемента (події, факту) і доходить до другого, більш пізнього в часі, тобто є описом життя, процесу, ситуації, сюжету.

Картина передбачає в центрі уваги не зміна, а опис певної сцени за участю героїв, їх ролі, оточення, одягу, взаємин і взаємозв'язків в даний момент часу (однорідний історичний відрізок). Інакше кажучи, вона показує структури, суспільства, держави, описує конкретний художній стиль, конкретне поселення, монастир і т.д. У картині пов'язано воедино безліч фактів, що відносяться до одного часу. Таким чином, створюється ансамбль, в якому частини «Підігнані» один до одного.

Структура конструюється картиною у відповідь на питання: «Яке було стан справ?».

Зазвичай історична характеристика - це сукупність оповідань і картин, пов'язаних один з одним. З їх допомогою конструюється історичний об'єкт або історія об'єкта. Але при характеристиці такого об'єкта, як країна або народ, елементами вивчення і опису можуть бути: територія, будь-які матеріальні об'єкти, громадські (соціальні) групи, символи і явища, форми обміну, види мистецтва, культурні (соціальні) практики та ін. Тому неминучий строгий відбір, інакше історія стає нескінченною. Найбільш доцільним інструментом відбору і конструювання фактів є інтрига.

Як визначити, що може стати інтригою в історичному туристському країнознавстві? Звернемося до авторитетної думки Ф.Броделя (автора книги «Середземномор'я»). Інтрига цього чудового історичного твору - спроба показати захід Середземномор'я як основного театру світової історії. Звичайно, в навчальній практиці країнознавства інтрига, задум повинні бути більш простими. Наприклад, в даному випадку це питання про те, чому саме Франція має один з найбільш великих історико-культурних потенціалів в Європі?

Значення інтриги багатопланово, вона:

- є «червоною лінією», «ниткою Аріадни» в історичному оповіданні, нею визначається тип історії, яку конструює оповідач;
- забезпечує синтез різноманітного матеріалу;
- сама надає можливість пояснення; - дозволяє зрозуміти, як з'єднуються різні рівні пояснення;
- забезпечує зв'язність і несуперечність всього тексту.

Деякі автори розрізняють чотири способи побудови інтриги: романтичний, сатиричний, комічний і трагічний. Втім, використання сатиричного способу в туристському країнознавстві представляється малоімовірним, а ось іронічний спосіб побудови інтриги в ряді випадків, ймовірно, цілком доречний і навіть виправданий.

Використання інтриги не тільки прикрасить будь-яке історичне оповідання, але за допомогою задуму можна подолати ті негативні аспекти, які спочатку притаманні «меморіальній історії».